

شیخ الاسلامی، محسن

مصونیت پارلمانی در ایران (قبل و بعد از پیروزی انقلاب اسلامی)

تألیف: شیخ الاسلامی، محسن

تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۸۳.

۲۴۸ ص. - (مرکز اسناد انقلاب اسلامی: ۳۴۷).

حقوق سیاسی: ۱۳

ISBN 964-419-061-0 ریال: ۱۵۰۰۰

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه {۲۱۵} ۲۲۲

۱. مجالس مقننه- مصونیت ها و امتیازهای حقوقی.

۲. ایران. مجلس شورای اسلامی- مصونیت ها و امتیازهای حقوقی.

الف. مرکز اسناد انقلاب اسلامی. ب. عنوان.

م ۹ ش/ ۵۱۱ JF ۳۲۸/۳۴۸

کتابخانه ملی ایران ۴۸۶۳-۸۴ م

مصونیت پارلمانی در ایران

(قبل و بعد از پیروزی انقلاب اسلامی)

www.ketab.ir

انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی

عنوان: مصونیت پارلمانی در ایران (قبل و بعد از پیروزی انقلاب اسلامی)

تألیف: دکتر سید محسن شیخ الاسلامی

نوبت چاپ: اول، بهار ۱۳۸۴

شمارگان: ۲۰۰۰ قیمت: ۱۵۰۰ تومان

حروفچینی و لیتوگرافی: انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی

چاپ و صحافی: چاپخانه مرکز اسناد انقلاب اسلامی

شابک: ۹۶۴-۴۱۹-۰۶۱-۰

ISBN 964- 419-061-0

کلیه حقوق این اثر برای ناشر محفوظ است.

نشانی: تهران، خیابان شریعتی، نرسیده به میدان قدس، رویروی پمپ بنزین اسدی، پلاک ۲۰۹۴.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی. صندوق پستی ۱۹۳۹۵/۳۸۹۶ تلفن: ۲۲۱۱۱۹۴ تلفکس: ۲۲۱۱۱۷۳

www.irdc.org

نمایندگی‌های فروش در تهران:

- خ انقلاب اسلامی، خ ۱۲ فروردین، تلفن: ۶۴۶۰۱۴۶، بخش روایت
- بخش کوهسار: خ انقلاب اسلامی، خ اردیبهشت، تلفن: ۶۴۹۴۵۴۱
- خ انقلاب اسلامی، تلفن: ۶۴۱۰۲۰۳، کتابفروشی دانشکده حقوق دانشگاه تهران
- شبکه اندیشه: م انقلاب اسلامی، ابتدای خ آزادی، تلفن: ۶۹۲۵۱۲۷
- خ انقلاب اسلامی، بین فرصت و وامرس، تلفن: ۸۸۲۵۳۸۶، کتابفروشی میزان
- مرکز صریح: خ انقلاب اسلامی، مقابل در دانشگاه تهران، تلفن: ۶۹۵۴۱۰۸
- م فردوسی، خ سپید قرنی، تلفن: ۸۸۹۷۸۱۴، روایت فتح
- بخش مقدار: افسریه، ۱۵ متری اول، تلفن: ۰۹۱۲۳۰۵۷۷۱۵
- خ شریعتی، قبل از پل سیدخندان، تلفن: ۸۵۰۵۵۱۳-۱۵، فرهنگسرای اندیشه
- کتاب ما، خ شریعتی، نرسیده به میدان قدس، تلفن: ۲۲۱۶۰۰۷۸
- خ پاسداران، خ زمرد، تلفن: ۲۸۵۶۱۲۴-۵، نشر فرهنگ و معارف اسلامی
- کتابفروشی ساقدوش، خ پاسداران، بوستان دوم، تلفن: ۲۹۴۹۷۶۱-۲

فهرست مطالب

۱۳	 مقدمه
۱۵	 پیش گفتار

بخش اول

۱۷	 مباحث نظری و تاریخی
۲۱	 فصل اول: مباحث نظری
۲۱	 گفتار اول: مفهوم مصونیت
۲۳	 گفتار دوم: مبانی مصونیت
۲۶	 مبحث اول: مصونیت پارلمانی و اصل مساوات
۳۸	 مبحث دوم: مصونیت و اصل امنیت
۳۹	 مبحث سوم: مصونیت و اصل براءت
۴۰	 مبحث چهارم: مصونیت و اصل مسئولیت
۴۵	 مبحث پنجم: مصونیت پارلمانی و اصل تفکیک قوا
۵۳	 فصل دوم: اقسام مصونیت و انواع مصونیت پارلمانی
۵۳	 گفتار اول: اقسام مصونیت
۵۳	 مبحث اول: مصونیت سیاسی
۵۵	 مبحث دوم: مصونیت قضایی
۵۷	 مبحث سوم: مصونیت مسکن
۵۸	 مبحث چهارم: مصونیت پارلمانی
۵۹	 گفتار دوم: انواع مصونیت پارلمانی
۵۹	 مبحث اول: مصونیت ماهوی یا عدم مسئولیت
	 مبحث دوم: مصونیت تشریفاتی یا مصونیت

- ۶۷ قضایای مشروط.
- ۷۱ فصل سوم: پیشینه‌ی تاریخی و حقوقی مصونیت پارلمانی.
- گفتار اول: پیشینه‌ی حقوقی مصونیت پارلمانی در حقوق اساسی
- ۷۲ کشورهای غربی.
- ۷۳ مبحث اول: مصونیت پارلمانی در حقوق اساسی فرانسه ..
- ب- مصونیت پارلمانی در جمهوری چهارم فرانسه (۱۹۴۶)
- ۷۴ میلادی).
- ج- مصونیت‌های پارلمانی در جمهوری پنجم فرانسه
- ۷۵ (۱۹۵۸ میلادی).
- ۷۷ مبحث دوم: مصونیت پارلمانی در حقوق اساسی آمریکا ..
- ۷۸ مبحث سوم: مصونیت پارلمانی در حقوق اساسی آلمان ..
- ۸۰ مبحث چهارم: مصونیت پارلمانی در حقوق اساسی روسیه
- ۸۱ مبحث پنجم: مصونیت پارلمانی در حقوق اساسی بلژیک ..
- ۸۲ مبحث ششم: مصونیت پارلمانی در حقوق اساسی ژاپن ...
- گفتار دوم: جایگاه مصونیت پارلمانی در حقوق اساسی
- ۸۳ کشورهای اسلامی ..
- ۸۳ مبحث اول: مصونیت پارلمانی در حقوق اساسی لبنان ...
- ۸۳ مبحث دوم: مصونیت پارلمانی در حقوق اساسی آلبانی ...
- مبحث سوم: مصونیت پارلمانی در حقوق اساسی بوسنی و
- ۸۴ هرزگوین ..
- ۸۵ مبحث چهارم: مصونیت پارلمانی در حقوق اساسی ترکیه ..
- ۸۷ مبحث پنجم: مصونیت پارلمانی در حقوق اساسی یمن ...
- ۸۸ مبحث ششم: مصونیت پارلمانی در حقوق اساسی پاکستان
- ۹۰ مبحث هفتم: مصونیت پارلمانی در حقوق اساسی مصر ...
- ۹۱ مبحث هشتم: مصونیت پارلمانی در حقوق اساسی سوریه ..
- ۹۲ مبحث نهم: مصونیت پارلمانی در حقوق اساسی الجزایر ..

بخش دوم

۹۵	مصونیت پارلمانی قبل از پیروزی انقلاب اسلامی
	فصل اول: مبانی حقوقی مصونیت پارلمانی قبل از پیروزی
۹۹	انقلاب اسلامی
۱۰۰	گفتار اول: اصل مصونیت پارلمانی و جایگاه آن
۱۰۳	گفتار دوم: موافقان مصونیت پارلمانی
۱۰۵	گفتار سوم: مخالفان مصونیت پارلمانی
	فصل دوم: حدود مصونیت پارلمانی قبل از پیروزی
۱۰۷	انقلاب اسلامی
۱۰۷	گفتار اول: آثار حقوقی اصل مصونیت پارلمانی
۱۰۷	مبحث اول: آثار حقوقی ناشی از عدم مسئولیت
۱۰۸	الف- خصایص مصونیت ماهوی
۱۰۸	۱) اطلاق
۱۰۸	۲) دوام
۱۰۹	ب: محدودیت‌های مصونیت ماهوی
۱۱۰	مبحث دوم: آثار حقوقی ناشی از مصونیت از تعرض
۱۱۱	الف- توقیف نماینده در جرایم مشهود
	ب- صرف شمول مصونیت از تعرض
۱۱۲	در امور جزایی
	ج- شمول مصونیت از تعرض نسبت به
۱۱۲	شخص نماینده
۱۱۳	گفتار دوم: مکان و زمان در مصونیت پارلمانی
	فصل سوم: ارزیابی مصونیت پارلمانی قبل از
۱۱۷	پیروزی انقلاب اسلامی
	گفتار اول: تحلیل مصونیت پارلمانی در صدر مشروطه
۱۱۷	مشروطیت

مبحث اول: بررسی مصونیت پارلمانی در آیین‌نامه‌ی	
داخلی مجلس شورای ملی	۱۲۲
الف- تشریفات تعقیب نماینده‌ی مجلس	۱۲۳
ب- عدم مصونیت نمایندگان از	
تعقیب حقوقی	۱۲۵
ج- عدم مصونیت نمایندگان مجلس در امور	
خلافی	۱۲۶
د- مصونیت پارلمانی و جرایم مشهود	۱۲۶
گفتار دوم: تحلیل مصونیت پارلمانی در دوران پهلوی اول ...	۱۳۰
گفتار سوم: تحلیل مصونیت پارلمانی در دوران پهلوی دوم ..	۱۳۴
بخش سوم:	
مصونیت پارلمانی بعد از پیروزی انقلاب اسلامی	۱۴۱
فصل اول: مبانی حقوقی مصونیت پارلمانی بعد از	
پیروزی انقلاب اسلامی	۱۴۵
گفتار اول: مبانی حقوقی مصونیت پارلمانی از دیدگاه اسلام .	۱۴۵
مبحث اول: تعارض مصونیت پارلمانی با اصل	
مساوات در اسلام	۱۴۵
گفتار دوم: مبانی حقوقی مصونیت پارلمانی در چهارچوب نظریات	
نظریات سیاسی امام خمینی	۱۴۸
مبحث اول: جایگاه مجلس شورای اسلامی از دیدگاه	
امام خمینی	۱۴۸
مبحث دوم: مصونیت نمایندگان پارلمان از دیدگاه	
امام خمینی	۱۵۰
فصل دوم: حدود مصونیت پارلمانی در قانون اساسی	
جمهوری اسلامی ایران	۱۵۹

گفتار اول: بررسی حدود مصونیت پارلمانی در صورت.....	۱۵۹
مشروح مذاکرات مجلس بررسی نهایی قانون اساسی	۱۵۹
گفتار دوم: بررسی حقوقی حدود مصونیت پارلمانی در	
قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران	۱۷۹
مبحث اول: مصونیت ماهوی در جمهوری اسلامی ایران .	۱۸۰
مبحث دوم: مصونیت تشریفاتی در جمهوری اسلامی ایران	۱۸۶
فصل سوم: ارزیابی مصونیت پارلمانی در جمهوری اسلامی ایران..	۱۹۱
گفتار اول: بررسی مصونیت پارلمانی در آیین‌نامه‌ی داخلی	
مجلس شورای اسلامی.....	۱۹۱
گفتار دوم: بررسی نحوه‌ی اجرای مصونیت پارلمانی در	
جمهوری اسلامی ایران.....	۱۹۵
گفتار سوم: مقایسه‌ی مصونیت پارلمانی قبل و بعد از	
انقلاب اسلامی.....	۲۰۱
نتیجه‌گیری.....	۲۰۷
الف) توقیف نماینده در جرایم مشهود.....	۲۰۹
ب) انحصار مصونیت از تعرض	
در امور جزایی	۲۰۹
ج) اختصاص مصونیت از تعرض نسبت	
به شخص نماینده.....	۲۱۰
فهرست منابع	۲۱۵
فهرست اعلام	۲۲۳

مقدمه

قوه‌ی مقننه، مهم‌ترین نهاد اعمال‌کننده‌ی حاکمیت در اغلب کشورهای جهان است. این قوه، متولی مهم‌ترین بخش حاکمیت، یعنی تقنین است که در کنار وظیفه‌ی نظارتی آن، سبب می‌شود که عملاً به قدرت‌مندترین نهاد حکومت تبدیل شود. این وضعیت، سبب شده است که مسائل راجع به نمایندگان و سمت نمایندگی به مقولات حقوقی و سیاسی قابل بحث و گفت‌وگو تبدیل شود که یکی از این مقولات، «اظهار نظر نمایندگان» و حدود آن و نحوه‌ی تعقیب نمایندگان است.

نمایندگان مجلس در مقام ایفای وظایف نمایندگی، اعم از دادن رأی و اظهار نظر درباره‌ی تمام امور کشور، باید از آزادی برخوردار باشند و این آزادی، از لوازم کار نمایندگی است. در برابر این لزوم، احتمال می‌رود که نمایندگانی به بهانه‌ی انجام وظایف نمایندگی، مرتکب جرمی شوند، لذا این سؤال مطرح می‌شود که قلمرو آزادی اظهار نظر نمایندگان تا چه حد است؟ و اگر، آن‌ها مرتکب جرمی شوند چگونه باید با آن‌ها برخورد شود تا از یک طرف از ایفای وظایف نمایندگی باز نمانند و از طرف دیگر، موضوع تساوی افراد در برابر قانون و نیز امنیت و نظم در جامعه مختل نگردد.

موضع قوانین اساسی کشورها، در این خصوص، نظام‌های حقوقی

متفاوتی را شکل داده است. در برخی کشورها، نمایندگان از نوعی مصونیت تشریفاتی برخوردارند، یعنی، محاکمه و تعقیب آنها منوط به سلب مصونیت از آنها توسط مجلس می‌باشد. در پاره‌ای دیگر از کشورها، نمایندگان از مصونیت ماهوی برخوردارند؛ یعنی این که عمل نماینده‌ی مجلس در بسیاری موارد اساساً جرم تلقی نمی‌گردد.

در قانون اساسی مشروطیت و قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، مصونیت پارلمانی با تفاوت‌هایی پذیرفته شده است که ماهیت این مسأله، در هر دو قانون اساسی قبل و پس از پیروزی انقلاب اسلامی، حدود و قلمرو آن، همراه تشریح موارد تاریخی درباره‌ی این موضوع، در کتاب حاضر مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته است.

در پایان، ضمن تشکر از مؤلف محترم، از جناب آقای دکتر غلامرضا خواجه‌سروی، معاون پژوهشی آقای دکتر اکبر اشرفی مدیر بخش تحقیق؛ آقای محمد زرنگ، مدیر گروه حقوق سیاسی؛ و هم‌کاران پرتلاش در معاونت محترم انتشارات قدردانی می‌شود.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی

پیش‌گفتار

اصل مصونیت نمایندگان مجالس قانون‌گذاری، از جمله مقولاتی است که در قانون اساسی مشروطیت و قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، مقرر گردیده است. مصونیت تشریفاتی نمایندگان در اصل ۱۲ قانون اساسی مشروطیت پیش‌بینی شده بود. این اصل مقرر می‌داشت:

«به هیچ عنوان و به هیچ دست‌آویز، کسی بدون اطلاع و تصویب مجلس شورای ملی حق ندارد متعرض اعضای آن شود و اگر، احیاناً یکی از اعضا علناً مرتکب جنحه یا جنایتی شود، و در حین ارتکاب جنایت دستگیر گردد، باز باید اجرای سیاست درباره‌ی او با استحضار مجلس باشد».

ملاحظه می‌شود که در حقوق اساسی مشروطیت، مصونیت پارلمانی به شکل کامل و ماهوی مقرر نگردیده بود. در جمهوری اسلامی ایران، در سال ۱۳۵۸ شمسی، اصل پیشنهادی مربوط به مصونیت نمایندگان مجلس توسط مجلس بررسی نهایی قانون اساسی جمهوری اسلامی (خبرگان)، به لحاظ مبانی اسلامی و مغایرت با اصل تساوی و برابری اشخاص در برابر قانون، مورد تصویب قرار نگرفت. در عوض، نمایندگان مجلس خبرگان، اصل ۸۶ قانون اساسی را پذیرفتند و تصویب کردند. براساس مفاد این اصل، نمایندگان مجلس در مقام ایفای وظایف

نماینده‌گی در اظهار نظر و رأی خود کاملاً آزادند و نمی‌توان آن‌ها را به سبب نظراتی که در مجلس اظهار کرده‌اند، یا آرایشی که در مقام ایفای وظایف خود داده‌اند، تعقیب یا توقیف کرد. این اصل، اگرچه مشعر بر مصونیت پارلمانی نمایندگان مجلس شورای اسلامی است، ولی مبین این نکته نیز می‌باشد که هرگاه نمایندگان مجلس شورای اسلامی متهم به ارتکاب جرمی شوند و یا طرف دعوای حقوقی باشند، مثل سایر ایرانیان و شهروندان ایرانی می‌باشند و مزیتی ندارند.

از آن‌جا که ابهاماتی به شرح زیر درباره‌ی اصل ۸۶ قانون اساسی مطرح شده است: این اصل از جمله، مشتمل بر هیچ‌کدام از انواع مصونیت تشریفاتی و مصونیت ماهوی به معنای موسع خود، نسبت به نمایندگان قوه‌ی مقننه نمی‌گردد. دیگر آن‌که، در مورد ایفای وظایف نمایندگی این ابهام وجود دارد که آیا وظایف نمایندگان شامل ایراد توهین و افترا از طریق مصاحبه‌های مطبوعاتی، سخنرانی در خارج از مجلس شورای اسلامی و درج مقالات در جراید و مطبوعات را نیز شامل می‌گردد یا خیر؟ این پژوهش تلاش دارد تا حدود مصونیت پارلمانی در حقوق اساسی مشروطیت و حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران را مشخص سازد. هم‌چنین، در این کتاب، وجوه تشابه و جهات تمایز مصونیت پارلمانی در قانون اساسی مشروطیت و قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران احصا و مطالعه می‌گردد.